

# แม่วัยรุ่น “ผู้กระทำการ” : ฮาบิตุส ทุน และปฏิบัติการในครอบครัว<sup>1</sup>

## Teen Mothers as Agents: Habitus, Capital and Practices in Families

อำไพ หมั่นสิทธิ์<sup>a</sup> มณีมัย ทองอยู่<sup>b\*</sup> และ พัชรินทร์ ลาพานันท์<sup>c\*</sup>

Ampai Muensit<sup>a</sup> Maniemai Thongyou<sup>b\*</sup> and Patcharin Lapanun<sup>c\*</sup>

<sup>bc</sup> Center for Research on Plurality in the Mekong Region

<sup>abc</sup> Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University

Khon Kaen 40002, Thailand

\*Corresponding author. Email: lapanun@gmail.com, maniemai@gmail.com

### Abstract

Teenage mothers are often viewed as powerless people who face numerous pressures. This article views teen mothers as human agencies who struggle to overcome the many difficulties in their everyday life without surrendering to the dominating socio-cultural structure. The article focuses on teen mothers' problems and their practices in their families. Twenty-one teen mothers living in Khon Kaen province participated in this study. The data were collected by recording the participants' life histories and by in-depth interviews and observation. The data were then analyzed under Pierre Bourdieu's theory of practice. Qualitative research methodology was employed in the study. Content analysis was used to analyze the data. The findings show that these teen mothers faced unacceptance and bias from their natal family and from their boyfriend's family, as well as unemployment, lack of income, and quarrels. Under such circumstances, however, the teen mothers did not surrender; rather they maneuvered situations and negotiated solutions to the problems they encountered. Practices of these teen mothers drew on their habitus, cultural capital and symbolic capital. The use of cultural capital,

<sup>1</sup> บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของขุขะฎีนิพนธ์เรื่อง “ปฏิบัติการความเป็นแม่ของแม่วัยรุ่น” หลักสูตรปริญญาขุขะฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้รับการสนับสนุนทุนจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น และศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

including medical principles, religious principles, and diligence; habitus, such as patience and optimism; and symbolic capital, such as “the child,” and “motherhood,” in their negotiations and practices, reveals that these young women did not totally capitulate. This paper thus argues that under limited resources, teen mothers were able to negotiate with other family members for their social position and to transform their status from that of victim to that of agency.

**Keywords:** agent, capital, habitus, practice, teen mothers

## บทคัดย่อ

แม่วัยรุ่นมักจะได้รับผลกระทบให้เห็นภาพในแง่ลบของ “ผู้ถูกกระทำ” ที่ประสบปัญหาและความยากลำบาก แต่การศึกษาครั้งนี้ต้องการเสนอภาพแม่วัยรุ่นในฐานะของ “ผู้กระทำการ” ที่มีได้ยอมจำนนต่อการครอบงำของโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากแม่วัยรุ่นในครอบครัวในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น จำนวน 21 คน ด้วยการบันทึกประวัติชีวิต การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกต วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาภายใต้แนวคิดปฏิบัติการของปิแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) พบว่า เมื่อวัยรุ่นกลายเป็นแม่ต่างต้องประสบปัญหาการไม่ยอมรับและอคติทั้งจากครอบครัวของตัวเองและครอบครัวของสามี การไม่มีงานและไม่มียาได้ การทะเลาะเบาะแว้งระหว่างสามีภรรยา แมตักอยู่ในภาวะของความยากลำบากแม่วัยรุ่นมีได้ยอมจำนนต่อปัญหาที่เกิดขึ้นพยายามจัดการและต่อรองกับบริบทแวดล้อมเพื่อคลี่คลายปัญหาที่ต้องเผชิญ โดยอาศัย ฮาบิตุส ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางสัญลักษณ์ที่ครอบครองอยู่เพื่อการขับเคลื่อนปฏิบัติการต่างๆ อย่างมีพลัง ได้แก่ การใช้ทุนทางวัฒนธรรม “หลักการแพทย์” และ “หลักศาสนา” “ความขยันขันแข็ง” ฮาบิตุสในลักษณะ “อดทน...มองโลกในแง่ดี” ตลอดจนทุนทางสัญลักษณ์ “ลูก” “ความเป็นแม่” ในการต่อรองและจัดการกับปัญหาต่างๆ โดยไม่ยอมรับสภาพของการครอบงำเพียงฝ่ายเดียว บทความนี้จึงเสนอว่า ในสถานการณ์ที่แม่วัยรุ่นมีข้อจำกัดด้านทรัพยากร แม่วัยรุ่นได้ใช้ฮาบิตุส ทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสัญลักษณ์ ในการต่อรองกับสมาชิกในครอบครัวเพื่อการมีตำแหน่งแห่งที่ในสังคม ตลอดจนสามารถพลิกสถานการณ์ของตนเองจาก “ผู้ถูกกระทำ” ให้กลายเป็น “ผู้กระทำการ”

**คำสำคัญ:** ผู้กระทำการ ทุน ฮาบิตุส ปฏิบัติการ แม่วัยรุ่น

## บทนำ

ปรากฏการณ์ “แม่วัยรุ่น” เกิดขึ้นในภูมิภาคต่างๆ ของโลกรวมถึงประเทศไทย (World Health Organization, 2013) สถานการณ์การคลอดบุตรของวัยรุ่นไทยที่มีอายุระหว่าง 15-19 ปี มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นจนเป็นที่วิตกกังวลของสังคม (Bureau of Reproductive, Department of Health, Ministry of Public Health, 2016) ส่งผลให้รัฐบาลต้องจัดทำ “พระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขสถานการณ์การตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. 2559” เพื่อเร่งป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าว เนื่องจากสถานการณ์เช่นนี้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพประชากรของประเทศเป็นอย่างมาก เพราะเมื่อวัยรุ่นต้องกลายเป็นแม่โดยที่ไม่ได้ตั้งใจมักจะนำมาซึ่งผลกระทบต่อชีวิตหลายประการ ได้แก่ การสูญเสียโอกาสทางการศึกษาและการพัฒนาศักยภาพ ประสบกับภาวะความยากจน ปัญหาการขาดวุฒิภาวะและความพร้อมในการเป็นแม่ ปัญหาความแตกแยกในครอบครัว (Buasri, 2013) นอกจากนี้แม่วัยรุ่นบางคนอาจจะต้องเผชิญกับการไม่ยอมรับจากสังคม แมแต่ในครอบครัวของตนเอง รวมถึงครอบครัวของฝ่ายชายจากการตั้งครรภ์นอกการสมรส (Yodnakhornchong, 2009)

แม้ว่าแม่วัยรุ่นมักจะถูกมองอยู่ในสถานะที่ยากลำบากดังกล่าวข้างต้น แต่แม่วัยรุ่นบางคนได้พยายามจัดการกับปัญหาที่ต้องเผชิญโดยไม่ได้อยอมจำนนต่อสถานการณ์ แรงกดดัน และอำนาจของโครงสร้างที่กดทับอย่างราบคาบด้วยวิธีการต่างๆ ได้แก่ การพยายามทำงานหารายได้มาจุนเจือค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว ตลอดจนมีการวางแผนเพื่ออนาคตของลูก เช่น การเก็บออมรายได้ การกลับไปศึกษาต่อเพื่อจะได้มีงานและรายได้ที่ดีในอนาคตเพื่อให้สามารถเลี้ยงลูกและพึ่งพาตัวเองได้ ดังเช่นการศึกษาของ Yakasem and Chaiyasung (2014) รวมถึง Jirawatgul et al. (2012) แม้การศึกษาเหล่านี้จะอธิบายให้เห็นปรากฏการณ์เกี่ยวกับชีวิตของแม่วัยรุ่นและการพยายามจัดการกับปัญหาต่างๆ เพื่อหาทางออกให้กับชีวิตของตนเองและลูก แต่ทว่ายังไม่ปรากฏถึงการวิเคราะห์เจาะลึกให้เห็นภาพของการต่อสู้ต่อรองของแม่วัยรุ่นที่ตกอยู่ในโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมที่กดทับ

อย่างชัดเจน ดังนั้นการศึกษานี้สนใจปฏิบัติการต่อสู้ต่อรองของแม่วิจัยรุ่นในการเผชิญกับโครงสร้างของสังคมว่าเป็นอย่างไร โดยมุ่งเน้นปฏิบัติการในสนามของความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นหลัก

บทความวิจัยนี้ต้องการนำเสนอภาพของแม่วิจัยรุ่นในฐานะของ “ผู้กระทำการ” (agency) ที่สามารถจัดการกับปัญหาหรือสถานการณ์ที่ต้องเผชิญ รวมถึงการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมที่กดทับในครอบครัวที่อยู่อาศัยภายใต้ขอบเขตของฮาบิตุส (ระบบความโน้มเอียงเชิงอุปนิสัย) และทุนที่ถือครองอยู่เป็นฐานในการ “กระทำการ” ดังกล่าว โดยมีคำถามที่มุ่งค้นหาว่า แม่วิจัยรุ่นผู้อ่อนด้อยสามารถนำฮาบิตุสและทุนที่ครอบครองมาใช้ในปฏิบัติการต่อสู้ต่อรองกับบริบทของครอบครัวท่ามกลางความกดดันและกดทับจากการกลายเป็นแม่ เพื่อพลิกสถานการณ์ให้กลับกลายเป็นผู้กระทำการได้อย่างไร โดยวัตถุประสงค์สำคัญของบทความนี้ คือ เพื่อศึกษาการใช้ฮาบิตุสและทุนในปฏิบัติการของแม่วิจัยรุ่นในครอบครัว

## แนวคิดและวิธีวิทยา

บทความนี้มุ่งทำความเข้าใจการใช้ฮาบิตุสและทุนในปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของแม่วิจัยรุ่นในสนามครอบครัว โดยใช้แนวคิดปฏิบัติการ ของปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) เป็นกรอบในการวิเคราะห์ ในมุมมองของ Bourdieu (1977; 1990) “ปฏิบัติการ” (practice) เป็น “ยุทธวิธี” (strategy) ที่มนุษย์ใช้ในการดิ้นรนต่อสู้กับกับกฎ ระเบียบ กติกาต่างๆ เพื่อแสวงหาตำแหน่งแห่งที่ของตนในสังคม เช่นเดียวกับกรณีของแม่วิจัยรุ่นที่ต้องการการยอมรับจากสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากครอบครัวที่อยู่อาศัย โดยปฏิบัติการเป็นผลลัพธ์ของความสัมพันธ์ระหว่างทุน (capital) ฮาบิตุส (habitus) และสนาม (field)<sup>2</sup> อันเป็นพื้นที่หรืออาณาบริเวณของ

<sup>2</sup> “field” ในแนวคิดของปีแอร์ บูร์ดิเยอ ถูกแปลเป็นศัพท์ภาษาไทยแตกต่างกันไป เช่น Chantavanich, S. and Yanyongkasemsuk, R. (2006) ใช้คำว่า “ขอบเขตพื้นที่” ส่วนคำว่า “วงการ” ใช้โดย Prasonpbanthit (2010) ในขณะที่ Boonwanno (2014) และ Chanida Sangiamphaisalsuk (ผู้แปล) (Bourdieu, 2007) ใช้คำว่า “สนาม” นอกจากนี้ศัพท์ภาษาไทยอื่นๆ ที่ถูกใช้โดยนักวิชาการ ได้แก่ อาณาบริเวณ ปริมาณพลแวดล้อม เป็นต้น สำหรับบทความนี้เลือกใช้คำว่า “สนาม” เพื่อสื่อถึงพื้นที่ที่มีความขัดแย้งและมีการต่อสู้ในเชิงสัญลักษณ์ภายใต้พื้นที่ทางสังคม (social space)

การต่อสู้เพื่อการครอบครองหรือเข้าถึงทรัพยากรที่มีคุณค่า ดังนั้นประสิทธิภาพและประสิทธิผลของปฏิบัติการเพื่อไปสู่ตำแหน่งแห่งที่ในสนามทางสังคมจะมีเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับฮาบิตุสและทุนของแต่ละปัจเจกที่มีอยู่ก่อนหน้าหรือจากการสะสมเพิ่มเติม (Bourdieu, 1977; 1990; Swartz, 1997)

“ฮาบิตุส”<sup>3</sup> ในทัศนะของ Bourdieu หมายถึง ระบบของความโน้มเอียงต่างๆ ที่กำหนดทิศทางหรือขอบเขตการกระทำของบุคคล ซึ่งได้มาโดยผ่านกระบวนการหล่อหลอมทางสังคมที่ปลูกฝังค่านิยมและวิธีคิดต่างๆ (Bourdieu, 1977; Chantavanich, 2011)

ในส่วนของ “ทุน” Bourdieu มองว่า ทุนเปรียบเหมือนพลังทางสังคม (social power) ที่สามารถดำรงอยู่ในรูปแบบที่หลากหลายภายใต้สถานการณ์ต่างๆ จึงได้จำแนกทุนออกเป็น 4 ประเภท คือ ทุนทางเศรษฐกิจ (economic capital) ทุนทางวัฒนธรรม (cultural capital) ทุนทางสังคม (social capital) และทุนทางสัญลักษณ์ (symbolic capital) แม้ว่าทุนมีรูปแบบที่หลากหลาย แต่ทุนเหล่านี้ไม่ได้เป็นอิสระอย่างสิ้นเชิงต่อกัน สามารถปรับเปลี่ยนตัวเองจากทุนรูปแบบหนึ่งไปสู่ทุนอีกรูปแบบหนึ่งได้ โดยในปฏิบัติการเพื่อตำแหน่งแห่งที่ของปัจเจกภายในสนามต่างๆ ผู้กระทำการจะอยู่ในตำแหน่งแห่งที่ที่กำหนดโดยทุนต่างๆ ซึ่งผู้กระทำการนั้นถือครองอยู่และสัมพันธ์กับผู้คนอื่นๆ แต่อย่างไรก็ตาม การเลือกกระทำในปฏิบัติการนั้นเป็นผลสืบเนื่องจากอิทธิพลของแรงผลักดันภายในสนามหนึ่งๆ ภายใต้

<sup>3</sup> “habitus” ตามแนวคิดของปีแอร์ บูร์ดิเยอ ยังไม่มีข้อยุติในการใช้ศัพท์ภาษาไทยซึ่งมีนักวิชาการเสนอไว้ เช่น Nopporn Prachakul (ผู้แปล) เสนอ “นิจภาพ” ซึ่งสื่อความหมายตามตัวอักษรว่า สภาพที่ดำรงอยู่ในลักษณะสม่ำเสมอ (Bourdieu, 2007) ในขณะที่ Chantavanich (2011) ได้เสนอคำว่า “จริต” เพราะคำนี้อยู่ระหว่างคำว่า นิสัย และคำว่า สันดาน habitus ไม่ใช่นิสัยเพราะเป็นมากกว่านิสัย เนื่องจากฝังลึกอยู่ในระดับจิตไร้สำนึกของคน แต่ habitus ไม่ใช่สันดาน เพราะคำว่าสันดานสื่อถึงลักษณะที่มีคุณสมบัติในทางลบ แต่ habitus มีได้มีคุณสมบัติในทางลบ แต่ habitus หมายถึงจริตที่บุคคลได้สั่งสมลงไปในตนเองโดยไม่รู้ตัว เป็นแนวทางที่จะประพฤติปฏิบัติ แต่อย่างไรก็ตาม แม้จะเสนอคำแปล “จริต” แต่อย่างไรก็ตาม ในหนังสือทฤษฎีสังคมวิทยาของ Chantavanich (2011) รวมถึงผลงานของนักวิชาการไทยอื่นๆ อาทิ Boonwanno (2014) ก็ยังคงใช้ทับศัพท์ว่า ฮาบิตุส ในขณะที่ Prasonpbanthit (2010) ใช้ทับศัพท์ว่า ฮาบิตัส ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการใช้ทับศัพท์สื่อความหมายได้เข้าใจชัดเจนกว่าคำแปลในภาษาไทย ดังนั้นบทความนี้จึงขอยังไม่แปลคำว่า habitus แต่ขอใช้ทับศัพท์ว่า ฮาบิตุส เช่นเดียวกับ Chantavanich (2011) และ Boonwanno (2014)

ระบบฮาปุตสชุดหนึ่งของแต่ละคนที่เป็นตัวชี้แนะทางการกระทำของบุคคล (Bourdieu, 1986; Swartz, 1997)

บทความนี้สนใจการใช้ฮาปุตสและทุนในปฏิบัติการของแม่บ้านในครอบครัว<sup>4</sup> โดยมุ่งอธิบายให้เห็นถึงการใช้อาปุตสและทุนในการจัดการกับปัญหา รวมถึงต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมในครอบครัวของแม่บ้าน เพื่อสะท้อนให้เห็นว่าในสภาวะวิกฤตของชีวิต แม่บ้านผู้มียอมจำนนต่อปัญหาที่เกิดขึ้น ใช้อาปุตสและทุนที่ครอบครองในปฏิบัติการต่อสู้อุปสรรคกับโครงสร้างที่กดทับในครอบครัวอย่างไรจึงทำให้ “ผู้ถูกกระทำ” กลายเป็น “ผู้กระทำ” ที่มีศักยภาพ ในการต่อสู้รับมือกับโครงสร้างที่ครอบงำเพื่อแสดงความมีตัวตนและมีตำแหน่งแห่งที่ในครอบครัวที่อยู่อาศัย

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative method) แนวปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology) เป็นวิธีวิทยาในการศึกษาปฏิบัติการของแม่บ้านในครอบครัวในครั้งนี้ โดยมีหน่วยในการวิเคราะห์ 2 ระดับ คือ ระดับปัจเจกบุคคล และระดับครัวเรือน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ (interview) ในประเด็นเกี่ยวกับปัญหาของแม่บ้านในครอบครัวที่อยู่อาศัย การใช้ฮาปุตสและทุนในปฏิบัติการในสนามครอบครัวของแม่บ้านแต่ละคนๆ ละประมาณ 2-3 ครั้งๆ ละประมาณ 1 ชั่วโมง ร่วมกับการบันทึกประวัติชีวิต (life history) และการสังเกต (observation) ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของแม่บ้านกับสมาชิกในครอบครัว การเลี้ยงดูลูก เป็นต้น ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนมกราคม-ตุลาคม 2558 ตลอดจนตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการแบบสามเส้า (triangulation) คือ การตรวจสอบข้อมูลจากเวลา สถานที่ บุคคลที่แตกต่างกัน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ตามกรอบแนวคิดปฏิบัติการ (theory of practice) ของ Bourdieu พื้นที่ในการวิจัย คือ เขตเมืองและชนบทของจังหวัดขอนแก่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย กลุ่มเป้าหมายหลักในการศึกษา คือ

<sup>4</sup> ตามแนวคิดของปีแอร์ บูร์ดิเยอ ครอบครัว เป็น “สนาม (field)” ที่มีความขัดแย้งและมีการต่อสู้ แข่งขัน แข่งชิงเพื่ออำนาจ เพื่อการมีที่ยืน มีตำแหน่ง รักษาตำแหน่ง รวมถึงเปลี่ยนตำแหน่งด้วย

แม่บ้านที่คลอดบุตรคนแรกเมื่อมีอายุระหว่าง 15-19 ปี โดย ณ เวลาที่ทำการศึกษามีอายุไม่เกิน 24 ปี จำนวน 21 คน โดยเลือกแบบเจาะจงจากการแนะนำของเจ้าหน้าที่ด้านสาธารณสุขในเบื้องต้น แล้วจึงคัดเลือกผู้ที่มีคุณสมบัติตรงตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ดังกล่าวข้างต้น

โครงการวิจัยนี้ได้ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์มหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2557

## ผลการศึกษา

การนำเสนอผลการศึกษาประกอบด้วย 3 ส่วนสำคัญ คือ บริบทครอบครัวของแม่บ้าน ปัญหาในครอบครัวของแม่บ้าน และปฏิบัติการของแม่บ้านในครอบครัว มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

### 1. บริบทครอบครัวของแม่บ้าน

บริบทครอบครัวของแม่บ้าน อธิบายตามลักษณะการอยู่อาศัยของแม่บ้าน ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่อยู่อาศัยกับครอบครัวของฝ่ายตนเอง กลุ่มที่อยู่อาศัยกับครอบครัวของฝ่ายสามี และกลุ่มที่อยู่อาศัยแบบครอบครัวเดี่ยว เนื่องจากการอยู่อาศัยในครอบครัวเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ส่งผลต่อปัญหาและปฏิบัติการของแม่บ้าน ทั้งนี้เพราะครอบครัวแม่บ้านแต่ละครอบครัวแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างทั้งในเรื่องความสัมพันธ์และการจัดระเบียบในครอบครัว ความคาดหวังที่มีต่อแม่บ้าน รวมถึงฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว สำหรับฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละครอบครัวแม้จะมีความแตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาจากอาชีพ รายได้ และทรัพย์สินแล้วจัดได้ว่ามีความใกล้เคียงกัน กล่าวคือ ครอบครัวของแม่บ้านมีฐานะทางเศรษฐกิจในระดับยากจนถึงปานกลางค่อนข้างต่ำ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าครอบครัวแม่บ้านทั้งหมดจัดอยู่ในชนชั้นระดับเดียวกันและมีโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่กดทับค่อนข้างรุนแรง โดยรายละเอียดของการอยู่อาศัยของแม่บ้านทั้ง 3 กลุ่มมีดังนี้

1) **กลุ่มที่อยู่อาศัยกับครอบครัวของฝ่ายตนเอง** คือ แม่วัยรุ่นที่อาศัยอยู่ร่วมกับพ่อแม่พี่น้องของตนเองหรืออยู่กับญาติของตนเอง มีจำนวน 12 คน กลุ่มนี้เกือบทั้งหมดตั้งครรรค์ก่อนการสมรสในขณะกำลังเรียนหนังสือ มีเพียงคนเดียวที่ตั้งครรรค์หลังการสมรส มีแม่วัยรุ่น 3 คนแยกทางกับพ่อของลูกคนแรก แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้มีอาชีพและรายได้เป็นของตนเองมากกว่ากลุ่มอื่นๆ แต่ก็เป็นรายได้ที่ไม่สูงมากนักจึงส่งผลให้ฐานะทางเศรษฐกิจของกลุ่มนี้อยู่ในระดับยากจนถึงปานกลางระดับล่าง พ่อแม่ของแม่วัยรุ่นส่วนใหญ่ยังคงอยู่ด้วยกัน มี 3 รายที่พ่อแม่แยกทางกัน และอีก 1 รายแม่เป็นหม้ายเนื่องจากพ่อเสียชีวิต ครอบครัวเดิมมักจะมีฐานะทางเศรษฐกิจในระดับยากจนถึงปานกลางระดับล่าง กล่าวคือ พ่อแม่มักประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป รวมถึงลูกจ้างทั้งในภาครัฐและเอกชน ถึงแม้สถานะทางเศรษฐกิจจะไม่สูงมากนัก แต่พ่อแม่ต่างก็คาดหวังจะให้ลูกสาวมีอนาคตที่ดีทั้งในด้านการศึกษา อาชีพ และครอบครัว จึงพยายามปลูกฝังให้รักการเรียนและประพฤติตนให้เหมาะสม แต่วัยรุ่นบางส่วนก็ไม่ตั้งใจเรียนและไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่จนทำให้เกิดปัญหาความสัมพันธ์ภายในครอบครัว

2) **กลุ่มที่อยู่อาศัยกับครอบครัวของฝ่ายสามี** คือ แม่วัยรุ่นที่อาศัยอยู่ร่วมกับพ่อแม่พี่น้องของสามีหรืออยู่กับญาติของสามี มีจำนวน 6 คน ทุกคนตั้งครรรค์ก่อนการสมรสและปัจจุบันยังอยู่กินกับพ่อของลูกคนแรก แม่วัยรุ่นในกลุ่มนี้มีอาชีพและรายได้เป็นของตนเองเพียง 2 คน และพบว่าแม่วัยรุ่นและสามีบางคู่ต่างไม่มีอาชีพและรายได้เป็นของตนเอง นอกจากนี้สามีของบางคนยังต้องโทษจำคุกด้วยคดีเกี่ยวกับยาเสพติด ครอบครัวของสามีแม่วัยรุ่นมีฐานะทางเศรษฐกิจในระดับที่แตกต่างกันตั้งแต่ยากจนถึงปานกลาง กล่าวคือ อาชีพของครอบครัวสามีมีตั้งแต่รับจ้างทั่วไป ลูกจ้างทั้งในภาครัฐและเอกชน ค้าขาย และบางครอบครัวมีกิจการส่วนตัว เช่น ่อซ่อมรถจักรยานยนต์ ร้านตัดเย็บเสื้อผ้า เป็นต้น ส่วนความสัมพันธ์ของแม่วัยรุ่นกับครอบครัวของสามีขึ้นอยู่กับกรยอมรับของครอบครัวสามี หากแม่วัยรุ่นคนใดไม่เป็นที่ยอมรับอาจเนื่องจากการตั้งครรรค์ก่อนการสมรสแทนการตั้งใจเรียนและทำให้ฝ่ายชายต้องเสียอนาคตไปด้วยก็จะส่งผลให้แม่วัยรุ่นต้องเผชิญกับ

การเบียดขับและต้องต่อสู้ต่อรองเพื่อให้มีตำแหน่งแห่งที่ในครอบครัวของฝ่ายสามี ด้านครอบครัวเดิมพบว่าพ่อแม่ของแม่วัยรุ่นกลุ่มนี้แยกทางกันถึง 4 คน และมี 2 ครอบครัวที่ฐานะทางเศรษฐกิจจัดอยู่ในระดับปานกลางจากค้าขายอาหารอีสานและเนื้อวัว ส่วนอีก 4 ครอบครัวมีฐานะปานกลางระดับล่างจากการทำการเกษตรพนักงานในภาคเอกชน และค้าขาย

3) **กลุ่มที่อยู่อาศัยแบบครอบครัวเดี่ยว** คือ แม่วัยรุ่นที่อาศัยอยู่ตามลำพังกับครอบครัวของตนเองซึ่งประกอบด้วยพ่อแม่และลูก มีจำนวน 3 คน ผู้ที่ตั้งครรรค์ก่อนการสมรสในขณะกำลังเรียนหนังสือมี 1 คน ทุกคนยังคงอยู่กินกับพ่อของลูกคนแรกเช่นเดียวกับแม่วัยรุ่นในกลุ่มที่ 2 ในกลุ่มนี้มีเพียง 1 คนที่ประกอบอาชีพและมีรายได้เป็นของตนเองแต่รายได้ไม่สูงมากนักเนื่องจากมีวุฒิการศึกษาคอนข้างต่ำเพราะยุติการเรียนเมื่อเกิดการตั้งครรรค์ ในขณะที่แม่วัยรุ่นอีก 2 คนต้องพึ่งพารายได้จากการทำงานของสามีเป็นหลัก โดยฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวแม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จัดอยู่ในระดับยากจนถึงระดับปานกลาง จากการประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป พนักงานในภาคเอกชน และธุรกิจส่วนตัว ในขณะที่ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวเดิมของแม่วัยรุ่นในกลุ่มนี้มีตั้งแต่ระดับยากจนถึงระดับปานกลาง กล่าวคือพ่อแม่มีทั้งที่ทำงานเป็นลูกจ้างในโรงงานและห้างร้านของเอกชน ในขณะที่ 1 ครอบครัวพ่อแม่เป็นลูกจ้างประจำในหน่วยงานราชการ ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวพบว่า แม่วัยรุ่นและสามีที่อยู่ในช่วงวัยรุ่นมักจะทำทะเลาะกัน (พบในทุกกลุ่ม) ด้วยเรื่องความหึงหวง ความไม่เข้าใจ และรวมถึงปัญหาความคิดเห็นไม่ตรงกัน เป็นต้น โดยข้อมูลบริบทครอบครัวของแม่วัยรุ่นแบ่งกลุ่มตามลักษณะการอยู่อาศัยดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลสรุปบริบทครอบครัวของแม่วัยรุ่นแบ่งกลุ่มตามลักษณะการอยู่อาศัย

ลักษณะการอยู่อาศัย	อายุ(ปี)	สถานภาพการศึกษา		สถานภาพการตั้งครรภ์	สถานภาพการสมรส	อาชีพปัจจุบัน	อาชีพปัจจุบันของบุตรคนแรก	อาชีพปัจจุบันของพ่อ	อาชีพปัจจุบันของแม่
		เมื่อตั้งครรภ์	ปัจจุบัน						
1. อยู่กับครอบครัวฝ่ายตนเอง (แอน สัน เต็ก มิน ไท โบ อาร์ ฟ้า มต เอ็ม อัง ฟิ่ง)	17-19	18-23	-หยุดเรียนก่อนตั้งครรภ์ (2)* -กำลังเรียน ม.ปลาย (5) -กำลังเรียนวช. (5)	-หลังสมรส (2) -ก่อนสมรส (10)	-อยู่กับพ่อของลูกคนแรก (9) -แยกทางกับพ่อของลูก ยังไม่มีสามีใหม่ (2) -แยกทางกับพ่อของลูก มีสามีใหม่ (1)	-ไม่มี (4) -มี (6) (ลูกจ้างเอกชน, ค้าขาย) -นักเรียน/นักศึกษา (2)	-ไม่มี (1) -มี (7) (รับจ้างทั่วไป, ลูกจ้างรัฐ, ลูกจ้างเอกชน, ธุรกิจส่วนตัว) -นักศึกษา (1) -ไม่ทราบ (3)	-ไม่มี (1) (เสียชีวิต) -มี (10) (รับจ้างทั่วไป, เกษตรกร, ลูกจ้างรัฐ, ลูกจ้างเอกชน) -ไม่ทราบ (1)	-ไม่มี (2) -มี (10) (รับจ้างทั่วไป, เกษตรกร, ลูกจ้างเอกชน, ค้าขาย)
2. อยู่กับครอบครัวฝ่ายสามี (พลอย วรรณบัว แพรว หน้าสวย)	15-19	17-22	-หยุดเรียนก่อนตั้งครรภ์ (3) -กำลังเรียน ม.ต้น (2) -กำลังเรียนวช. (1)	-ก่อนสมรส (6)	-อยู่กับพ่อของลูกคนแรก (6)	-ไม่มี (4) -มี (2) (ค้าขาย, เสริมสวย)	-ไม่มี (3) -มี (3) (ลูกจ้างรัฐ, ธุรกิจส่วนตัว)	-ไม่มี (1) (เสียชีวิต) -มี (4) (เกษตรกร, ลูกจ้างและพนักงานเอกชน) -ไม่ทราบ (1)	-ไม่มี (1) -มี (5) (ลูกจ้างเอกชน, ค้าขาย)
3. ครอบครัวเดี่ยว (ก้อย มะลิหญิง)	16-19	17-21	-หยุดเรียนก่อนตั้งครรภ์ (1) -กำลังเรียน ม.ปลาย (1)	-หลังสมรส (2) -ก่อนสมรส (1)	-อยู่กับพ่อของลูกคนแรก (3)	-ไม่มี (2) -มี (1) (ลูกจ้างเอกชน)	-มี (3) (รับจ้างทั่วไป, ลูกจ้างเอกชน, ธุรกิจส่วนตัว)	-ไม่มี (1) (เสียชีวิต) -มี (2) (ลูกจ้างเอกชน, พนักงานของรัฐ)	-มี (3) (รับจ้างทั่วไป, ลูกจ้างเอกชน, พนักงานของรัฐ)

\* ตัวเลขในวงเล็บ หมายถึง จำนวนคน

## 2. ปัญหาในครอบครัวของแม่วัยรุ่น

เมื่อวัยรุ่นต้องกลายเป็นแม่จากการตั้งครรภ์ที่ยังไม่พร้อมที่จะรับสภาพดังกล่าว ส่งผลให้ต้องเผชิญกับปัญหามานานปีการ ไม่เว้นแม้แต่ในพื้นที่ของครอบครัวที่เป็นสนามทางสังคมหนึ่ง ปฏิบัติการของแม่วัยรุ่นในครอบครัวมีความเชื่อมโยงกับปัญหาในครอบครัวที่ผู้หญิงเหล่านี้เผชิญ ซึ่งแบ่งได้เป็น 4 ประเด็นคือ

### 1) การไม่ยอมรับและอคติต่อการตั้งครรภ์จากครอบครัวของตนเอง

เนื่องจากสังคมมีบรรทัดฐานเกี่ยวกับ “ผู้หญิงดี” และ “ผู้หญิงไม่ดี” คอยกำกับและประเมินพฤติกรรมของสตรี พ่อแม่ในแต่ละครอบครัวจึงต่างคาดหวังอยากให้เห็นลูกสาวของตนเองเติบโตเป็นสตรีที่มี “คุณค่า” ในสายตาของสังคม มีอนาคตที่งดงามทั้งด้านการศึกษา อาชีพ และครอบครัว เป็นที่เชิดหน้าชูตาให้แก่ครอบครัวและวงศ์ตระกูล ดังนั้นเมื่อลูกสาวตั้งครรภ์โดยที่ยังไม่ได้แต่งงาน พ่อแม่จึงรู้สึกเสียใจโกรธและผิดหวังในตัวของลูก รวมทั้งยังต้องอับอายผู้คนรอบข้าง ความรู้สึกดังกล่าวของพ่อแม่เกิดขึ้นในทุกครอบครัว แต่มีการแสดงออกในลักษณะที่แตกต่างกัน ดังเช่น กรณีของมิน แม่วัยรุ่นซึ่งอยู่อาศัยกับครอบครัวของฝ่ายตนเอง เธอเป็นลูกสาวคนโตของครอบครัวและตั้งครรภ์ขณะกำลังเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ชั้นปีที่ 2 เธอถูกเขี่ยนตีรวมถึงถูกดูดำจากพ่อและแม่อย่างรุนแรงหลังจากตัดสินใจบอกแม่ด้วยตนเอง (Min [Pseudonym], 2015) เช่นเดียวกับแม่วัยรุ่นอีกหลายคน ได้แก่ ไก่และเอ็ม รวมถึงผู้ที่อยู่อาศัยกับครอบครัวของฝ่ายสามี เช่น วรรณและน้ำ ตลอดจนถึงผู้ที่ปัจจุบันอยู่อาศัยแบบครอบครัวเดี่ยว เช่น มะลิ ต่างก็มีประสบการณ์การไม่ยอมรับการตั้งครรภ์จากครอบครัวของตนเองเช่นกัน ในขณะที่บางครอบครัวยอมรับการตั้งครรภ์ของลูกสาวไม่ได้จนถึงขนาดไม่ยอมให้การตั้งครรภ์ดำเนินต่อไป ทั้งนี้เพราะค่านึงถึงอนาคตของลูกสาวเป็นสำคัญ ดังกรณีของ อัง อาร์ และฟ้า ซึ่งตั้งครรภ์ในขณะที่เรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นต้น การไม่ยอมรับและอคติที่แม่วัยรุ่นได้รับจากครอบครัวของตนเองดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของ Jacobs and Mollborn (2012) ที่พบว่า วัยรุ่นหญิงอเมริกันเชื้อสายแอฟริกาและเชื้อสายลาตินที่กลายเป็นแม่วัยรุ่นมักจะประสบกับความสัมพันธ์ที่ตึงเครียดกับแม่ พี่น้อง และสมาชิกคนอื่นๆ ในครอบครัว

2) การไม่ยอมรับและอคติจากครอบครัวของสามี แม่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ก่อนการสมรสบางคนถูกครอบครัวของฝ่ายชายปฏิเสธไม่ยอมรับการตั้งครรภ์ อันเป็นผลมาจากการละเมิดบรรทัดฐานทางเพศของสังคมที่ “ผู้หญิงดี” จะต้องรักษานวลสงวนตัวเช่นเดียวกับแม่วัยรุ่นที่ไม่ได้รับการยอมรับการตั้งครรภ์จากครอบครัวของตนเอง ภาพลักษณ์ของวัยรุ่นหญิงตั้งครรภ์ในสายตาของสังคมส่วนใหญ่เป็นภาพของ “ผู้หญิงไม่ดี” ดังนั้นพ่อแม่ของฝ่ายชายซึ่งล้วนต้องการ “ผู้หญิงดี” มาเป็นร่วมสืบทอดวงศ์ตระกูลจึงไม่ปรารถนาที่จะรับ “เด็กใจแตก” มาเป็นลูกสะใภ้ ประกอบกับฝ่ายชายบางคนยังเป็นนักเรียน ยังไม่มีอาชีพ ไม่มีความพร้อมที่จะเลี้ยงดูภรรยาและลูก ยิ่งครอบครัวฝ่ายชายมีรายได้ค่อนข้างน้อยด้วยแล้ว การตั้งครรภ์ของแม่วัยรุ่นจะยิ่งเป็นการเพิ่มภาระในการเลี้ยงดูทั้งแม่วัยรุ่นและลูกที่จะเกิดมา เหตุผลเหล่านี้ล้วนเป็นสาเหตุที่ทำให้พ่อแม่ของฝ่ายชายไม่ยอมรับการตั้งครรภ์ของฝ่ายหญิง โดยเฉพาะในช่วงแรกของการรับรู้การตั้งครรภ์ และถึงแม้จะทำใจให้ยอมรับในเวลาต่อมาแต่ก็ยังคงมีอคติที่ตราประทับไว้ให้คอยตำหนิติเตียนได้ตลอดเวลา ซึ่งในพื้นที่ที่ศึกษาพบปัญหานี้เกิดขึ้นกับแม่วัยรุ่นทั้งที่อยู่อาศัยกับครอบครัวของฝ่ายตนเองและครอบครัวของฝ่ายสามี ดังกรณีของโบ แม่วัยรุ่นวัย 19 ปี ซึ่งปัจจุบันอยู่อาศัยกับครอบครัวของตัวเอง เธอตั้งครรภ์ในขณะที่ตนเองและพ่อของลูกกำลังเรียนในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ชั้นปีที่ 3 พ่อแม่ของฝ่ายชายอยากให้ทำแท้งเพื่อให้เธอและลูกชายของพวกเขาได้เรียนหนังสือต่อไป (Bo [Pseudonym], 2015) แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ที่ตกอยู่ในภาวะยากลำบากจากการเผชิญกับปัญหาดังกล่าวนี้ยิ่งกว่ากลุ่มใด คือแม่วัยรุ่นที่ต้องอยู่อาศัยกับครอบครัวของฝ่ายสามีที่ไม่ยอมรับและมีอคติกับตนเอง ดังกรณีของวรรณ เธอเข้ามาอยู่บ้านของพ่อแม่สามีตั้งแต่ยังคบหาเป็นแฟนกับพ่อของลูก แม่สามีก็อนุญาตให้เธอมาอยู่ที่บ้านได้ เพราะเมื่อคบหากับเธอเธอมีพฤติกรรมดีขึ้น เลิกเที่ยวกลางคืนและตั้งใจเรียนมากขึ้น แต่แม่สามีกำชับว่า “...อย่าให้รู้ว่าท้อง ต้องมีอนาคตก่อน ค่อยจะมีลูก...” (Wan [Pseudonym], 2015) ดังนั้นเมื่อตั้งครรภ์วรรณต้องปกปิดไว้จนถึง 5 เดือนจึงได้บอกให้พ่อแม่สามีรับทราบ ซึ่งพวกเขาไม่พอใจกับการตั้งครรภ์ของเธอเป็นอย่างมาก “...ตอนที่บอกความจริงแล้วเขาไม่รับ บอกว่าจะไปอยู่ไหนก็ไป

ไม่สนใจ ให้เลี้ยงกันเอง...” (Wan [Pseudonym], 2015) ปฏิกริยาที่สะท้อนกลับมาดังกล่าว ส่งผลให้เธอทั้งโกรธและเสียใจ ที่สำคัญคือรู้สึกสับสนว่าจะจัดการกับชีวิตตนเองและลูกต่อไปอย่างไร

3) การไม่มีงานและไม่มีรายได้ เมื่อเป็นแม่ที่มีภาระหน้าที่ในการเลี้ยงดูลูก ส่งผลทำให้แม่วัยรุ่นไม่สามารถออกไปทำงานเพื่อสร้างรายได้เป็นของตนเองได้ ในการศึกษาพบว่าแม่วัยรุ่นจำนวนหนึ่งในทุกกลุ่มครอบครัวต้องรับภาระในการดูแลลูกเป็นหลัก เนื่องจากลูกยังเล็กและต้องการการดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด จึงส่งผลให้แม่วัยรุ่นเหล่านี้ตกอยู่ในภาวะที่ต้องพึ่งพิงผู้อื่นทั้งพ่อแม่ ญาติพี่น้อง และโดยเฉพาะคู่ครองของตนเอง เช่น กรณีของแอน แม่วัยรุ่นวัย 19 ปี ซึ่งอยู่อาศัยกับครอบครัวของฝ่ายตนเองพร้อมกับสามีและลูกสาวของเธอ แอนไม่สามารถออกไปทำงานได้เพราะต้องเลี้ยงดูลูกสาววัย 5 เดือน ค่าใช้จ่ายต่างๆ ในครอบครัวมาจากรายได้ของสามีที่ทำงานรับจ้างเป็นหลัก เช่นเดียวกับกรณีของพลอย วรรณ แพรว และบัว ซึ่งอยู่อาศัยกับครอบครัวของฝ่ายสามี ตลอดจนถึงหญิงและก้อยซึ่งอยู่อาศัยแบบครอบครัวเดี่ยว ซึ่งปัญหาลักษณะนี้พบในการศึกษาเกี่ยวกับแม่วัยรุ่นอื่นๆ เช่นกัน เช่น Buasri (2013) รวมถึง Anusornteerakul et al. (2013) นอกจากนี้สืบเนื่องจากการที่วัยรุ่นส่วนใหญ่ตั้งครรภ์ในวัยเรียน จึงต้องหยุดเรียนกลางคันส่งผลให้ขาดทักษะความรู้ในการประกอบอาชีพ มีโอกาสเลือกงานอาชีพน้อย ดังนั้นถึงแม้แม่วัยรุ่นส่วนหนึ่งจะมีอาชีพและรายได้เป็นของตนเอง แต่มักจะเป็นอาชีพที่ต้องทำงานในระดับใช้แรงงานและมีรายได้น้อย ซึ่งทำให้หลายคนต้องติดอยู่กับดักของความยากจนที่อาจส่งผลต่ออนาคตของตนเองและลูก เช่นเดียวกับการศึกษาของ Seeda (2010) และ Inthawong (2009) ที่พบว่า แม่วัยรุ่นมีรายได้ที่ไม่แน่นอนสาเหตุส่วนหนึ่งอาจจะเนื่องจากมีวุฒิการศึกษาน้อย จึงทำให้แม่วัยรุ่นส่วนใหญ่มีรายได้น้อย และยังคงต้องพึ่งพาครอบครัวของตนเองและคู่รักเป็นหลัก

4) การทะเลาะเบาะแว้งระหว่างสามีภรรยา เนื่องจากแม่วัยรุ่นและสามีโดยส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วงวัยรุ่น อารมณ์ร้อนและขาดวุฒิภาวะในการระงับยับยั้งใจ จึงมักจะทะเลาะกันด้วยเรื่องต่างๆ อาทิ ความหึงหวง การขาดความรับผิดชอบต่อครอบครัว ความไม่เข้าใจและความคิดเห็นไม่ตรงกัน รวมถึง

การนอกใจของสามีหรือภรรยา เป็นต้น ปัญหาการทะเลาะเบาะแว้งระหว่างสามีภรรยา เป็นปัญหาสำคัญที่แม่วัยรุ่นทุกกลุ่มทั้งที่อยู่อาศัยกับครอบครัวของตัวเอง อยู่อาศัยกับครอบครัวของฝ่ายสามี และอยู่อาศัยแบบครอบครัวเดี่ยว ต้องเผชิญ เช่น เรื่องความหวาดระแวงหึงหวงกลัวสามีหรือภรรยาจะนอกใจ ได้แก่กรณีของเค้ก แม่วัยรุ่นวัย 21 ปี ซึ่งอยู่อาศัยกับครอบครัวฝ่ายตนเอง เธอกับสามีมักจะทะเลาะกันเมื่อพบว่าผู้หญิงอื่นโทรศัพท์มาหาสามี (Cake [Pseudonym], 2015) ในขณะที่พ่อของลูกบางคนขาดความรับผิดชอบต่อครอบครัวส่งผลให้แม่วัยรุ่นมีปัญหาขัดแย้งกับสามีอยู่เนืองๆ ดังกรณีของวรรณ แม่วัยรุ่นผู้คลอดบุตรตอนอายุ 17 ปี ปัจจุบันอยู่อาศัยกับครอบครัวฝ่ายสามี เธอกับสามีจะทุ่มเถียงกันด้วยอารมณ์ที่รุนแรงอยู่เป็นประจำ เพราะสามีไม่ช่วยเลี้ยงลูก ไม่ช่วยทำงาน และมักจะโกหกเธอเพื่อออกไปนอกบ้าน (Wan [Pseudonym], 2015) นอกจากนี้ยังมีแม่วัยรุ่นบางส่วนที่แยกทางกับสามี ดังเช่นกรณีของเป็ด แม่วัยรุ่นวัย 22 ปี ซึ่งกำลังตั้งครรภ์ลูกคนที่ 2 อันเกิดกับสามีคนปัจจุบันหลังจากที่เธอต้องประสบกับปัญหาครอบครัวแตกแยกกับพ่อของลูกคนแรกอันเนื่องมาจากเธอประพฤตินอกใจสามีด้วยการแอบไปมีความสัมพันธ์กับชายอื่น จนมีเรื่องทะเลาะและถูกพ่อของลูกทำร้ายร่างกาย และต้องเลิกกันไปเป็นที่สุด (Ped [Pseudonym], 2015) ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าการทะเลาะระหว่างสามีภรรยา มักจะเกิดจากปัญหาต่างๆ ในการใช้ชีวิตร่วมกันของแม่วัยรุ่นและสามี และการทะเลาะเบาะแว้งยังส่งผลให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมาอีกด้วย เช่น การทำร้ายร่างกาย หรือการเลิกกันไปเป็นที่สุด

### 3. ปฏิบัติการของแม่วัยรุ่นในครอบครัว

ปัญหาในครอบครัวทั้ง 4 ประเด็นข้างต้น เป็นเพียงผลกระทบส่วนหนึ่งจากการเป็นแม่วัยรุ่น ส่งผลให้วัยรุ่นหญิงผู้ประสบปัญหาต้องดิ้นรนต่อสู้ต่อรองเพื่อจัดการกับสถานการณ์ที่ต้องเผชิญ โดยมีฮาปิตุสและทุนบางประการเป็นกลไกสำคัญขับเคลื่อนปฏิบัติการต่างๆ โดยในบทความนี้นำเสนอการใช้ฮาปิตุสและทุนในปฏิบัติการของแม่วัยรุ่นในสนามครอบครัว 4 ลักษณะ ดังนี้

#### 1) การปกป้องรักษาลูกในครรภ์เอาไว้ : ทุนทางวัฒนธรรม “หลักการแพทย์” และ “หลักศาสนา”

คำวินิจฉัยตามหลักการของแพทย์ผู้ผ่านการ “รับรอง” จากสถาบันทางการแพทย์และหลักความเชื่อทางศาสนาเรื่องบาป-บุญที่บุคคลได้รับการปลูกฝังให้เข้ามาแฝงฝังอยู่ในตัวตนอย่างลึกซึ้งตั้งแต่วัยเยาว์ เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่แม่วัยรุ่นนำมาใช้ในปฏิบัติการเพื่อปกป้องรักษาลูกในครรภ์เอาไว้จากอคติของพ่อแม่ที่ไม่ยอมรับการตั้งครรภ์ของลูกสาว เพราะการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นเป็นเสมือนประจักษ์พยานที่บ่งบอกถึงการประพฤตินอกนอกกลุ่มนอกทางของวัยรุ่นที่ทำให้พ่อแม่รู้สึกอับอายผู้คนและเสียใจที่อนาคตของลูกจะต้องมืดดับลง

แม้ลูกสาวอาจจะไม่ใช่ “ผู้หญิงดี” ตามค่านิยมของสังคมที่ตั้งหวังไว้ แต่ความคาดหวังเรื่องอนาคตทางการศึกษาที่อยากจะให้ลูกได้เป็น “เจ้าคนนายคน” ยังไม่หมดสิ้น พ่อแม่ในบางครอบครัวจึงต้องการให้ลูกสาวยุติการตั้งครรภ์เพื่ออนาคตที่ดี แต่วัยรุ่นบางส่วน ได้แก่ อิ่ง ฟ้า และอาร์ กลับไม่ยอมทำแท้งเพราะความรักและสงสารในเลือดเนื้อเชื้อไขของตนเองรวมถึงกลัวอันตรายจากการทำแท้งตามที่ได้เห็นจากสื่อต่างๆ จึงพยายามหาวิธีการต่อรองกับพ่อแม่ของตนเองเพื่อรักษาลูกในครรภ์ไว้ ดังกรณีของอิ่ง แม่วัยรุ่นวัย 19 ปี ซึ่งอยู่อาศัยกับครอบครัวของฝ่ายตนเอง แม่วัยรุ่นรายนี้ตั้งครรภ์ขณะกำลังเรียนในระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 6 เธอเป็นลูกคนเดียวที่พ่อแม่เลี้ยงดูด้วยความเข้มงวดพร้อมกับความคาดหวังถึงอนาคตที่ดีงาม แม้การทำงานโรงงานจะมีรายได้ไม่สูงมากนักแต่พ่อแม่ก็สนับสนุนการเรียนของลูกอย่างเต็มที่ ดังนั้นเมื่อทราบว่าลูกสาวตั้งครรภ์พ่อแม่จึงเสียใจมากและอยากให้ทำแท้งเพื่อจะได้ศึกษาต่อไปในระดับสูง แม่จึงพาเธอไปปรึกษาแพทย์เรื่องการยุติการตั้งครรภ์ แพทย์ซึ่งแม่วัยรุ่นรู้จักและคุ้นเคยจากการที่เธอเคยเป็นอาสาสมัครให้คำแนะนำแก่วัยรุ่นในชุมชนเกี่ยวกับการป้องกันตั้งครรภ์ได้แจ้งให้พ่อแม่ทราบว่าอายุครรภ์ของเธอ 5 เดือนแล้วหากทำแท้งจะเป็นอันตรายได้

คำชี้แจงของแพทย์ดังกล่าว ส่วนหนึ่งเป็นการอธิบายตามหลักการแพทย์และอีกส่วนหนึ่งเป็นไปตามคำขอร้องของแม่วัยรุ่นที่ไม่ต้องการทำแท้งและคิดว่าพ่อแม่ก็น่าจะเชื่อฟังหมอมเพราะหมอมเป็นผู้มีความรู้ในการรักษาชีวิตคน

นอกจากการขอความช่วยเหลือจากแพทย์แล้วแม่วัยรุ่นเองก็ได้นำเอาคำวินิจฉัยที่ตั้งกล่าวของแพทย์มาตอกย้ำซ้ำ ๆ ให้พ่อแม่ล้มเลิกความตั้งใจที่จะให้เธอยุติการตั้งครรภ์ รวมถึงยังได้พยายามใช้ความเชื่อเรื่องบาป-บุญมาโน้มน้าวให้พ่อแม่ล้มเลิกความคิดที่จะให้เธอทำแท้งอีกทางหนึ่ง “หนูพูดกับแม่ว่าทำแท้งก็เหมือนกับฆ่าคนจะบาป” (Ung [Pseudonym], 2015) ซึ่งในท้ายที่สุดก็ประสบผลสำเร็จ เพราะพ่อแม่ก็เป็นห่วงกลัวลูกสาวจะเป็นอันตรายตามคำเตือนของแพทย์ รวมถึงกลัวบาปกรรมที่อาจจะก่อให้เกิดผลด้านลบต่อชีวิตจึงยอมยุติความคิดและความพยายามในการให้เธอทำแท้ง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะแพทย์เป็นอาชีพที่ได้รับรับการยอมรับจากสังคมว่าเป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการรักษาและช่วยชีวิตมนุษย์ และประกอบกับการที่แม่วัยรุ่นมีเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมกับแพทย์ผู้ตรวจครรภ์อันเกิดจากการทำงานเพื่อสังคมด้วยกัน เครือข่ายความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นทุนทางสังคมที่แม่วัยรุ่นได้นำมาใช้ประโยชน์ในการรักษาลูกในครรภ์เอาไว้ ด้วยการขอความช่วยเหลือจากแพทย์เป็นการส่วนตัวให้ช่วยเกลี้ยกล่อมพ่อแม่ของเธอด้วยคำอธิบายตามหลักการแพทย์ ร่วมกับการที่แม่วัยรุ่นหยิบยกเอาหลักความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องบาป-บุญ ซึ่งเป็นความเชื่อที่บุคคลในสังคมถูกปลูกฝังผ่านหลักคำสอนทางศาสนา และมีอำนาจในการควบคุมการกระทำของผู้คนยิ่งกว่ากฎหมายบ้านเมือง

กล่าวได้ว่าหลักการแพทย์ที่ได้รับการถ่ายทอดผ่านคำวินิจฉัยของแพทย์ผู้เชี่ยวชาญและหลักความเชื่อทางศาสนาเรื่องบุญ-บาป เป็นเสมือนทุนวัฒนธรรมที่บุคคลได้รับการปลูกฝังให้ยอมรับและกระทำตาม อีกทั้งยังมีความเชื่อมโยงกับทุนสัญลักษณ์เพราะเป็นความเชื่อที่ทรงพลังและได้รับการยอมรับอย่างชอบธรรมจากผู้คน ฉะนั้นเมื่อแม่วัยรุ่นนำหลักการแพทย์และหลักความเชื่อทางศาสนาดังกล่าวมาผสมผสานกันเพื่อต่อรองกับพ่อแม่ให้ยกเลิกความคิดที่จะให้เธอทำแท้งด้วยยุทธวิธีการพูดจาโน้มน้าวโดยแม่วัยรุ่นเองและแพทย์ซึ่งเป็นเครือข่ายทางสังคมของแม่วัยรุ่น ซึ่งในท้ายที่สุดหลักการวินิจฉัยของบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากพ่อแม่บวกกับหลักความเชื่อที่มีพลังอำนาจต่อความรู้สึกนึกคิดก็สามารถยุติความคิดของพ่อแม่ที่อยากให้เธอทำแท้งลงได้

การพยายาม “กระทำการ” ของแม่วัยรุ่นเพื่อให้พ่อแม่ล้มเลิกความคิดที่จะให้ตนเองยุติการตั้งครรภ์ อาจสืบเนื่องจากฮาปุตสของ “ความเป็นแม่” ที่แฝงฝังอยู่ในตัวของแม่วัยรุ่นอันเกิดจากการเห็นแบบอย่างความเป็นแม่จากแม่ของตนเองและแม่คนอื่นๆ ในสังคมที่แสดงออกให้เห็นอยู่เสมอว่าแม่เป็นผู้ที่รักและปกป้องลูกภาพของการกระทำของแม่เหล่านี้ได้ถูกซึมซับและหล่อหลอมความเป็นแม่ให้เกิดขึ้นในตัวตนโดยที่แม่วัยรุ่นไม่ได้ตระหนักแต่ได้แสดงออกมาเมื่อตกอยู่ในสถานการณ์ที่กดดันให้ต้องปกป้องลูกในครรภ์เอาไว้โดยการหยิบฉวยเอาทุนทางวัฒนธรรม “หลักการแพทย์” และ “หลักศาสนา” ที่สะสมไว้มาใช้เพื่อรักษาชีวิตลูกเท่าที่แม่คนหนึ่งจะสามารถกระทำได้ จึงดูเหมือนว่าทุนวัฒนธรรมได้ประกอบสร้าง/รักษาฮาปุตสความเป็นแม่ของแม่วัยรุ่นและในขณะเดียวกันฮาปุตสความเป็นแม่ก็ยังได้ประกอบสร้าง/รักษาทุนทางวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ทุนทางวัฒนธรรม “หลักการแพทย์” ส่วนหนึ่งมีความเชื่อมโยงกับทุนทางสังคมจากเครือข่ายความสัมพันธ์ของแม่วัยรุ่นและแพทย์ผู้ตรวจครรภ์ และที่สำคัญทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคมเหล่านี้ยังได้ผันแปรไปเป็นทุนทางสัญลักษณ์ที่ก่อให้เกิดการยอมรับและเชื่อฟังโดยชอบธรรมจากพ่อแม่จนทำให้แม่วัยรุ่นสามารถรักษาลูกในครรภ์เอาไว้ได้ในที่สุด

## 2) การเชื่อมความสัมพันธ์เพื่อการยอมรับและลดอคติจากครอบครัวของสามี : ทุนทางวัฒนธรรม “ความขยันขันแข็ง” และทุนทางสัญลักษณ์ “ลูก”

การมีลูกในขณะที่ยังอยู่ในช่วงวัยรุ่นซึ่งสังคมมองว่ายังไม่ถึงวัยอันควรทำให้แม่วัยรุ่นถูกตีตราว่าเป็น “ผู้หญิงไม่ดี” ต้องเผชิญกับการไม่ยอมรับจากสังคม โดยเฉพาะจากครอบครัวของฝ่ายชายที่ไม่ยอมรับการตั้งครรภ์ ดังกรณีของวรรณแม่วัยรุ่นวัย 20 ปี ซึ่งอาศัยอยู่กับครอบครัวของฝ่ายสามีซึ่งในตอนแรกไม่ยอมรับการตั้งครรภ์ของเธอ และที่ยิ่งไปกว่านั้นคือ แม่ของเธอเองก็ไม่ยอมรับการตั้งครรภ์ของเธอด้วยเช่นกัน เนื่องจากไม่ชอบสามีของเธอซึ่งมีนิสัยเกเรและแม่ก็ได้ตัดขาดการช่วยเหลือเรื่องเงินทองและทุกอย่างที่เคยให้แก่เธอ เมื่อไม่มีทางเลือกอื่นวรรณจึงจำเป็นต้องอาศัยอยู่ในชายคาบ้านพ่อแม่สามีที่เธอเข้ามาอยู่อาศัยตั้งแต่อ่อน

ตั้งครรรค์ แม่ต้องเผชิญกับปฏิกิริยาที่ไม่ค่อยจะเป็นมิตรและคำตำหนิติเตียนที่สร้างความอึดอัดใจให้กับเธอเป็นอย่างมากก็ตาม แต่วรรณก็พยายามปรับตัวเข้ากับครอบครัวของสามีโดยเลือกใช้ความขยัน อดทนต่อสู้กับปัญหาที่เกิดขึ้น ด้วยการแสดงให้เห็นถึงความเป็น “คนเอาการเอางาน” ช่วยทำงานบ้าน ช่วยขายของและช่วยแม่สามีทำกับข้าวได้ทุกอย่าง ความขยันขันแข็งในตัวเธอเป็นเพราะแม่ของเธอซึ่งมีอาชีพขายอาหารอีสานได้ฝึกฝนให้พี่ๆ และเธอทำงานช่วยแม่ทำมาหากินมาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก ซึ่งวรรณบอกไว้ในตอนนั้นต้องทำทั้งที่ไม่อยากจะทำเพราะแม่ดูและบังคับให้ช่วยทำงาน โดยเฉพาะตัวของวรรณซึ่งแม่บอกว่า “เป็นลูกผู้หญิง” จะต้องทำงานบ้านและทำกับข้าวได้ แม้จะเบื่อหน่ายกับการบ่นซ้ำแล้วซ้ำอีกของแม่แต่ก็ทำให้เธอเกิดการเรียนรู้และซึมซับสิ่งที่แม่ปลูกฝังมาโดยที่ไม่รู้ตัว และได้มาแสดงออกให้เห็นเมื่อต้องมาอยู่อาศัยกับครอบครัวของสามีที่ไม่ยอมรับและเต็มไปด้วยความกดดันจากความสัมพันธ์ที่โดนกดขี่ด้วยการกระทำและคำพูดของพ่อแม่สามีและเพื่อนบ้านที่สนิทสนมกับครอบครัวสามีเนื่องจากเธอ “ไม่มีที่ไป” เมื่อไม่มีทางเลือกแม่วัยรุ่นจึงต้องพยายามปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกับครอบครัวสามีให้ได้โดยการช่วยแบ่งเบาภาระงานในบ้านด้วยความขยันขันแข็ง การถูกแม่บังคับให้ทำงานในวัยเด็กจนหล่อหลอมให้เป็นคนขยัน อดทน หนักเอาเบาสู้โดยที่ไม่ได้ตระหนักรู้ได้แสดงออกให้เห็นอย่างประจักษ์เมื่อตกอยู่ในสถานการณ์ที่บังคับให้ต้องเอาตัวรอด สิ่งที่แม่ปลูกฝังในวัยเด็กได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์โดยไม่รู้ตัวในการต่อรองกับครอบครัวของสามี จนทำให้พ่อแม่สามีได้เห็นว่าเขาไม่ใช่คนเหลวไหลหรือ “เหยียบขี้ไก่ไม่ฝ่อ” แต่ตรงกันข้ามเป็นวัยรุ่นที่ขยันขันแข็ง ไม่นิ่งดูตาย ช่วยเหลืองานทุกอย่างในครอบครัว ความขยันและอดทนของแม่วัยรุ่นจึงค่อยๆ สลายอคติของพ่อแม่สามีลงทีละน้อยและยอมรับในตัวเธอมากขึ้น สิ่งเหล่านี้เริ่มค่อยๆ ปรากฏชัดมากขึ้นเมื่อเธอคลอดลูก เพราะพ่อแม่สามีมีท่าทีเปลี่ยนไปอย่างเห็นได้ชัดและปฏิบัติต่อลูกสะใภ้ไปในทางที่ดีขึ้น โดยเฉพาะแม่สามีที่คอยดูแลและให้คำแนะนำในการดูแลตัวเองหลังคลอดและระหว่างให้นมลูก ตมน้ำสมุนไพรให้เธออาบ รวมทั้งทำอาหารที่เหมาะสมกับมารดาหลังคลอดบุตรให้เธอรับประทาน ส่วนวรรณเองก็ดูแลลูกเป็นอย่างดี เพราะลูกคือชีวิตของเธอ เธอจึงรักและดูแลลูกด้วยความเอาใจใส่ไม่ว่าสามีจะช่วยเลี้ยงดูลูกหรือ

ไม่ก็ตาม เธอทำทุกอย่างให้ลูกด้วยตัวเองไม่ว่าจะเป็นการอาบน้ำ ป้อนอาหาร ซักเสื้อผ้า กล่อมนอน และในขณะที่เดียวกันก็ไม่ละเลยในการช่วยเหลืองานต่างๆ ในครอบครัวของสามีด้วย จนทำให้พ่อแม่สามียอมรับเธอมากขึ้น โดยส่วนหนึ่งเห็นได้จากเสียงบ่นตำหนิตนน้อยลง “...ก็น่าจะยอมรับนะคะ เพราะว่าช่วงหนึ่งจะโดนบ่นบ่อย แต่ช่วงนี้จะโดนบ่นเรื่องเดียวคือ ตื่นสายเพราะจะพาลูกตื่นสายด้วย และปีหน้าก็จะพาลูกไปโรงเรียนแล้ว แม่แกก็อยากจะทำให้ตื่นเช้าหน่อยเป็นแม่คน...” (Wan [Pseudonym], 2015)

แม้ว่าการใช้ความขยันขันแข็งอันเนื่องมาจากฮาปิตุสที่ได้รับการกล่อมเกลามาจากครอบครัวเดิม จะทำให้ครอบครัวของสามีเริ่มมีมุมมองต่อแม่วัยรุ่นในด้านบวกมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม เงื่อนไขที่เข้ามาช่วยทำให้ภาพของการยอมรับชัดเจนยิ่งขึ้นคือ ลูก ที่ทำให้แม่วัยรุ่นได้มีโอกาสแสดงออกถึงความรักความเอาใจใส่ต่อลูกจนทำให้พ่อแม่สามีซึ่งค่อยๆ ลดอคติที่มีต่อลูกสะใภ้จากที่ได้เห็นความดีความขยันขันแข็งของเธอมาก่อนหน้านี้ ยิ่งใจอ่อนลงและแสดงออกต่อเธอในทางที่ดีมากขึ้น เมื่อได้เห็นแม่วัยรุ่นแสดงออกถึงความเป็นแม่ที่ดีต่อหลานผู้เป็นแก้วตา ดวงใจของปู่กับย่า สำหรับวรรณลูกจึงเปรียบเสมือน “กามเทพน้อย” ที่เธอได้ฉวยใช้เป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ของตนเองกับครอบครัวของสามีให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ลูกเป็นขุมพลังอำนาจสำคัญในการต่อรองกับครอบครัวของสามีให้ยอมรับเธออย่างชอบธรรมในฐานะแม่ของลูกและแม่ของหลานที่พวกเขารัก

อาจกล่าวได้ว่าฮาปิตุสของแม่วัยรุ่นที่ได้รับการปลูกฝังและหล่อหลอมมาจากครอบครัวเดิม คือ “ความขยันขันแข็ง” กลายเป็นทุนทางวัฒนธรรมเพื่อต่อรองกับครอบครัวของสามีเชื่อมโยงกับ “ลูก” ซึ่งเป็นทุนทางสัญลักษณ์ในการจัดการกับปัญหาการไม่ยอมรับและอคติจากครอบครัวของสามีที่มีต่อเธอ แม้อคตินั้นจะไม่ได้จางหายไปอย่างหมดสิ้น แต่ก็ค่อยๆ ลดน้อยลงตามลำดับ

### 3) การดูแลลูกอย่างใกล้ชิดคือภารกิจหลักของคนเป็นแม่ : ทุนทางสัญลักษณ์ “ความเป็นแม่”

การตั้งครรรค์และให้กำเนิดบุตรเมื่ออายุยังน้อยกลายเป็นข้อจำกัดประการหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อเรื่องการประกอบอาชีพเพื่อหารายได้ของผู้เป็นแม่

เนื่องจากแม่วัยรุ่นต้องเป็นหลักในการเลี้ยงดูลูก จนไม่สามารถออกไปทำงานเพื่อสร้างรายได้เป็นของตนเองและต้องตกอยู่ในภาวะที่ต้องพึ่งพิงผู้อื่น โดยเฉพาะคู่ครองของตนเองและครอบครัวเดิม เช่น กรณีของแอน แม่วัยรุ่นซึ่งอาศัยอยู่กับแม่ของตนเองพร้อมกับสามีและลูกสาวของเธอ แอนไม่สามารถออกไปทำงานได้เพราะต้องเลี้ยงดูลูกสาววัย 5 เดือน ค่าใช้จ่ายต่างๆ ของ 3 คนพ่อแม่ลูกมาจากรายได้ของสามีที่ทำงานรับจ้างเป็นหลัก “...รายได้ในครอบครัวมาจากพ่อเขานี้แหละค่ะ แพนทำงานใส่แผ่นหลังคา ถ้าวรรวมๆ เดือนหนึ่งได้ประมาณหมื่นเอ็ดหมื่นสอง...” (Ann [Pseudonym], 2015)

การประสบกับภาวะการขาดงานและรายได้ของแม่วัยรุ่นส่วนหนึ่งอาจจะเกิดจากมุมมองที่เห็นว่า “แม่” มีภาระหน้าที่รับผิดชอบสำคัญ คือ เลี้ยงดูลูก โดยเฉพาะเมื่อลูกยังเล็กซึ่งต้องดูแลใกล้ชิด ดังที่แอนกล่าวว่า “แม่ที่ดีต้องเลี้ยงดูลูกด้วยความเอาใจใส่ อยู่กับเขาตลอดเวลา...” (Ann [Pseudonym], 2015) ประกอบกับเหตุผลอีกประการหนึ่งที่ว่า “...เลี้ยงลูกก็เหนื่อยแล้ว อดหลับอดนอนทำอย่างอื่นไม่ไหว...” (Ann [Pseudonym], 2015) ดังนั้นแม่วัยรุ่นจึงไม่สามารถออกไปทำงานนอกบ้านได้ เพราะทั้งเหน็ดเหนื่อยจากการดูแลลูกและไม่ต้องการอยู่ห่างจากลูกเนื่องจากความห่วงใยในลูกน้อย แต่อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจากคำบอกเล่าเกี่ยวกับชีวิตของแม่วัยรุ่นให้ลึกซึ้ง พบว่าจากการที่แอนเป็นลูกคนเล็กที่พ่อแม่ค่อนข้างจะตามใจและได้รับการเลี้ยงดูให้สุขสบายโดยไม่ต้องรับผิดชอบเรื่องการทำงานใดๆ แม้แต่ทำงานบ้าน ดังนั้นอุปนิสัยรักความสบายจึงน่าจะเป็นอีกเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เธอไม่ยอมออกไปทำงานนอกบ้านให้ต้องเหน็ดเหนื่อย ซึ่งสอดคล้องกับความคิดที่เธอได้ถ่ายทอดออกมาว่า ถ้าหากสามีทำงานมีรายได้เพียงพอใช้จ่ายในครอบครัว เธอก็จะไม่ออกไปทำงานนอกบ้าน “...คิดอยากอยู่เฉยๆ เอาจูกเฉยๆ ไม่อยากทำอะไร เคยอยู่สบายแล้วก็เลยไม่อยากทำ...” (Ann [Pseudonym], 2015) เมื่อไม่มีงานไม่มีรายได้ แม่วัยรุ่นจึงจำเป็นต้องพึ่งพาผู้อื่นโดยเฉพาะรายได้จากการรับจ้างส่งแผ่นหลังคาเหล็กของสามีในการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ซึ่งบางครั้งก็พอใช้จ่ายแต่บางครั้งก็ไม่มีพอใช้ เนื่องจากมีค่าใช้จ่ายหลายประการโดยเฉพาะค่าใช้จ่ายของลูกซึ่งมีหลายรายการที่ต้องซื้ออยู่เป็นประจำ อาทิ นม ผ้าอ้อมสำเร็จรูป

อาหารเสริม เป็นต้น ดังนั้นเวลาที่เงินไม่พอใช้แอนก็ขอจากแม่และพ่อของเธอบ้าง บางครั้งพี่สาวของเธอและพ่อแม่ของสามีก็หยิบยื่นให้บ้างเป็นครั้งคราว “...รายได้ของแฟนเธอ..บางครั้งก็ไม่พอใช้ ก็มีแม่พ่อช่วยบ้าง พ่อแม่แฟนก็ช่วยอยู่ค่ะ พี่สาวก็ให้บ้าง พี่ซื้อที่ซักผ้าเด็ก ซื้อเสื้อผ้ามาให้ นี่ก็พี่ชายเอาข้าวมาให้...” (Ann [Pseudonym], 2015)

แม้การพึ่งพิงดังกล่าวจะเป็นการเพิ่มภาระให้แก่ผู้อื่นซึ่งต้องทำงานหาเช้ากินค่ำอยู่แล้ว แต่ทว่าดูเหมือนทุกคนก็เต็มใจช่วยเหลือเพราะมองว่าแม่วัยรุ่นกำลังทำหน้าที่ของแม่ที่ดี ดังนั้นเมื่อแม่วัยรุ่นซึ่งมีฮาปิตุสที่ “รักความสบาย” ได้หยิบยกเอาหน้าที่ของ “ความเป็นแม่” มากกล่าวอ้างว่าเป็นภาระอันหนักหน่วงที่เธอต้องรับผิดชอบและในขณะเดียวกันคนในครอบครัวก็ยอมรับการทำหน้าที่ดังกล่าวของเธอ ความเป็นแม่จึงกลายเป็นอำนาจหนึ่งที่ทำให้เกิดความชอบธรรมแก่แม่วัยรุ่นในการเรียกร้องหรือการรับความช่วยเหลือจนเจ็ดด้านเศรษฐกิจจากสมาชิกในครอบครัว ซึ่งมองว่าแม่วัยรุ่นกำลังกระทำหน้าที่ที่ที่คนเป็นแม่สมควรจะกระทำ ดังนั้นสมาชิกในครอบครัวก็พร้อมจะแบกรับภาระในการหารายได้แทนอย่างเต็มใจ การเชื่อมโยงฮาปิตุสที่ “รักความสบาย” กับทฤษฎีลักษณะ “ความเป็นแม่” เพื่ออ้างถึงความชอบธรรมในการรับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการทำงานของผู้อื่นโดยที่ตนเองไม่ต้องเหนื่อยยากกับการทำงาน ยังเป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่า ทฤษฎีแนวคิดของ Bourdieu นั้นสามารถสลับสับเปลี่ยนและแปลงตนจากทฤษฎีประเภทหนึ่งไปเป็นทฤษฎีประเภทหนึ่งได้ ดังเช่นการที่แม่วัยรุ่นใช้ทฤษฎีลักษณะ “ความเป็นแม่” ในการต่อรองเพื่อสร้างการยอมรับในการทำหน้าที่แม่จากบุคคลรอบข้างและการยอมรับดังกล่าวได้นำมาซึ่งการสนับสนุนทุนทางเศรษฐกิจแก่แม่วัยรุ่นให้มีเงินทองใช้จ่ายโดยไม่ต้องเหน็ดเหนื่อยทำงานหารายได้ด้วยตนเองอย่างชอบธรรมอีกด้วย

#### 4) การหลีกเลี่ยงปัญหาการทะเลาะเบาะแว้ง : ฮาปิตุส “อดทน...มองโลกในแง่ดี”

สามีภรรยาที่เปรียบเสมือนลิ้นกับฟัน อยู่ด้วยกันก็ต้องมีการกระทบกระทั่งกันเป็นเรื่องธรรมดาโดยเฉพาะสามีภรรยาวัยรุ่นที่ขาดวุฒิภาวะในการระงับยับยั้งใจด้วยแล้ว การทะเลาะเบาะแว้งจึงมักเกิดขึ้นบ่อยครั้งและเกิดจากหลาย

สาเหตุที่สำคัญ คือ ความหึงหวงระหว่างสามีภรรยา ซึ่งเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่น่าไปสู่ การทะเลาะวิวาทในครอบครัว ดังกรณีของก้อย แม่วัยรุ่นวัย 17 ปีกับสามีที่อยู่อาศัย กันตามลำพังพ่อแม่อีก ทั้งคู่มักจะทะเลาะกันด้วยเรื่องหึงหวง เช่น เวลาสามีไป ทำงานแล้วกลับบ้านไม่ตรงเวลา ก้อยกลัวสามีจะไปมีกิ๊กจึงไม่ยอมให้ไปทำงานไกล บ้านมากนัก เธอมักจะเกิดความหวาดระแวงทุกครั้งเมื่อสามีปรับเปลี่ยนบุคลิกไป ทำงาน เช่น พิถีพิถันในการแต่งตัวมากขึ้น อยากใช้ครีมบำรุงผิวหน้าให้ดูดี หรือใส่ น้ำหอมไปทำงานเป็นบางครั้งจนรู้สึกผิดปกติ เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันสามีก็จะมี อาการหึงหวงเวลาที่ก้อยออกไปนอกบ้าน เช่น ไปตลาดกับญาติเป็นเวลานานๆ เพราะกลัวว่าญาติจะพาไปพบกับผู้ชายคนอื่น ช่วงหลังเขาจึงจำกัดเวลาให้ก้อย ไปตลาดกับญาติได้ไม่เกิน 1 ชั่วโมง แม้ก้อยจะไม่พอใจที่สามีไม่ไว้ใจแต่เวลาไปตลาด ก็พยายามกลับให้เร็วขึ้น เพราะไม่อยากทะเลาะกับเขาและมองในแง่ดีว่าเขารักเขา จึงหวง ด้วยความเป็นคนมีอุปนิสัยที่อดทนและใจเย็น ซึ่งเธอคิดว่าส่วนหนึ่งอาจจะ ชิมชับมาจากแม่ของเธอซึ่งเป็นคนใจเย็นและเป็นคนมีเหตุผล เนื่องจากก้อยสนิท กับแม่มาก แม่สอนให้ก้อยมีเหตุผล ตอนเด็กถ้าอยากได้ของเล่นหรือสิ่งที่ยอยากได้ แม่จะบอกว่าไม่มีเงินไม่มาก ถ้าก้อยอยากได้ต้องขยันเรียน ถ้าคะแนนออกมาดีแม่ จึงจะซื้อให้ ทำให้ก้อยมีความมานะอดทนและตั้งใจเรียนจนได้รางวัลจากแม่ ด้วยเหตุ ดังกล่าวจึงทำให้เธอเป็นคนที่มีความอดทนและมีเหตุผล ประกอบกับการประสบ กับปัญหาครอบครัวแตกแยก เธอจึงอยากรักษาครอบครัวของตัวเองเอาไว้ แม้จะ รู้สึกอึดอัดใจกับความหึงหวงของสามี แต่ก็เลือกที่จะปรับความคิดให้เป็นทางบวก ทั้งนี้เพื่อความสบายใจของตนเองและเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาการทะเลาะเบาะแว้ง ภายในครอบครัว ที่อาจจะนำมาสู่ปัญหาครอบครัวแตกแยกได้ ซึ่งก้อยไม่ต้องการ ให้เกิดเหตุการณ์ดังกล่าวเพราะไม่อยากให้ลูกต้องประสบกับปัญหานั้นเช่นเดียวกับ ตัวเธอ ที่ต้องเจ็บปวด เสียใจ อ่างว้างจากการที่พ่อและแม่เลิกกัน จึงพยายาม หลีกเลี่ยงการทะเลาะกับสามี เพื่อสัมพันธ์ภาพที่มั่นคงของครอบครัว (Koy [Pseudonym], 2015)

## สรุปและอภิปรายผล

ผลการวิจัยในครั้งนี้เสนอมุมมองเกี่ยวกับแม่วัยรุ่นแตกต่างจากการศึกษา ที่ผ่านมา ซึ่งมักจะมองแม่วัยรุ่นบนฐานคิดและมุมมองว่า “เป็นปัญหา” ดังนั้น ส่วนใหญ่จึงมุ่งศึกษาเกี่ยวกับสาเหตุ และผลกระทบของการเป็นแม่วัยรุ่น การป้องกัน และแก้ไขปัญหาค่าการตั้งครรรค์ของแม่วัยรุ่น การสนับสนุนทางสังคมต่อแม่วัยรุ่น การให้ความช่วยเหลือในการกระทำบทบาทความเป็นแม่ของแม่วัยรุ่น เป็นต้น ดังเช่น การศึกษาของ Puttakitpol (2004), Chaisetsampun (2008), Jirawatgul et al.(2012) และ Kaewjanta (2012) เป็นต้น แต่บทความนี้เสนอภาพแม่วัยรุ่น แตกต่างจากวาทกรรมที่เคยครอบงำดังกล่าว จากผลการวิจัยที่พบว่า แม้การเป็น แม่ตั้งแต่อายุน้อยจะทำให้ชีวิตของแม่วัยรุ่นประสบกับความยากลำบากจาก อดคิดและการไม่ยอมรับในสนามของความสัมพันธ์ในครอบครัว แต่มีแม่วัยรุ่นที่ไม่ได้ ยอมจำนนอย่างสิ้นเชิง ในทางกลับกันได้พยายามจัดการกับปัญหาด้วยการต่อสู้ ต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมภายในครอบครัวที่อยู่อาศัยเพื่อศักดิ์ศรี ของความเป็นแม่และมนุษย์คนหนึ่ง ดังที่ Ganjanapan, A. (2005) ได้กล่าวไว้ว่า “...คนไม่ได้ยอมรับสภาพของการครอบงำอย่างเดียว ทว่ายังมีการเคลื่อนไหวเพื่อที่ จะแสดงความมีตัวตนด้วย...”

แม้ครอบครัวจะเป็นสถาบันทางสังคมที่วัยรุ่นมีความผูกพันใกล้ชิด แต่ครอบครัวในสังคมไทยก็มีกฎเกณฑ์และระเบียบต่างๆ อันเกิดจากการปลูกฝัง ของสังคมที่ยังคงมีการยึดถือบรรทัดฐานทางเพศอย่างเคร่งครัด เมื่อ “แม่วัยรุ่น” เป็นภาพลักษณ์ของ “ผู้หญิงไม่ดี” ดังนั้นแม่วัยรุ่นในสังคมไทยจึงถูกเบียดขับจาก สังคมแม้กระทั่งในครอบครัวที่อยู่อาศัย ทั้งผู้ที่อยู่อาศัยกับครอบครัวของตัวเอง ผู้ที่อาศัยอยู่กับครอบครัวของฝ่ายสามี และผู้ที่อยู่อาศัยแบบครอบครัวเดี่ยว ที่ต่าง ต้องประสบกับปัญหาจากการกลายเป็นแม่วัยรุ่น โดยปัญหาที่สำคัญ คือ การไม่ ยอมรับและอดคิดต่อการตั้งครรรค์จากครอบครัวของตนเอง การไม่ยอมรับและอดคิด จากครอบครัวของสามี การไม่มีงานและไม่มีรายได้ การทะเลาะเบาะแว้งระหว่าง สามีและภรรยา แต่วัยรุ่นเหล่านี้ก็สามารถแก้ปัญหาได้ในระดับหนึ่ง/ปฏิบัติการ

ตอบโต้ต่อรองได้ในระดับหนึ่งโดยอาศัยฮาบีตุสและทุนที่สำคัญ คือ ทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสัญลักษณ์

แม่วัยรุ่นได้นำเอาฮาบีตุสและทุนทั้ง 2 ประเภทดังกล่าวมาใช้ปฏิบัติการเพื่อจัดการกับปัญหาที่เผชิญในลักษณะต่างๆ กล่าวคือ การปกป้องรักษาลูกในครรภ์เอาไว้ ด้วยทุนทางวัฒนธรรม “หลักการแพทย์” และ “หลักศาสนา” การเชื่อมความสัมพันธ์เพื่อการยอมรับและลดอคติจากครอบครัวของสามี ด้วยทุนทางวัฒนธรรม “ความขยันขันแข็ง” และทุนทางสัญลักษณ์ “ลูก” การดูแลลูกอย่างใกล้ชิดคือภารกิจหลักของคนเป็นแม่ ด้วยทุนทางสัญลักษณ์ “ความเป็นแม่” และการหลีกเลี่ยงปัญหาการทะเลาะเบาะแว้ง ด้วยฮาบีตุส “อดทน...มองโลกในแง่ดี”

นอกจากนี้ แม่วัยรุ่นยังได้ทำการเชื่อมโยงทุนให้เกิดประโยชน์ในปฏิบัติการต่อรองกับสมาชิกในครอบครัว เช่น การเชื่อมโยงทุนทางวัฒนธรรม ได้แก่ “หลักการแพทย์” และ “หลักศาสนา” ให้ผันเปลี่ยนเป็นทุนทางสัญลักษณ์เพื่อปกป้องรักษาลูกในครรภ์เอาไว้ หรือ การผันเปลี่ยนทุนทางสัญลักษณ์ “ความเป็นแม่” ให้เปลี่ยนเป็นทุนทางเศรษฐกิจ เป็นต้น ดังที่ Bourdieu อธิบายว่าทุนทั้ง 4 ประเภทมีลักษณะเลื่อนไหลไปมาหากันได้

แม้ว่าทุนในความคิดเห็นของ Bourdieu จะสามารถจำแนกออกได้ถึง 4 ประเภท แต่สำหรับการศึกษานี้พบว่า ทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสัญลักษณ์เป็นทุนที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อปฏิบัติการของแม่วัยรุ่นในสนามครอบครัว ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะแม่วัยรุ่นยังเป็นเด็ก รวมถึงยังขาดอาชีพและรายได้ที่ทำให้ยังคงต้องพึ่งพิงพ่อแม่จึงทำให้ไม่มีทุนเศรษฐกิจมาใช้ในการต่อสู้ต่อรองมากนัก ทุนทางเศรษฐกิจจึงมีความสำคัญในปฏิบัติการของแม่วัยรุ่นในครอบครัวน้อยกว่าทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสัญลักษณ์ ซึ่งทำให้ได้ข้อค้นพบว่า แม่วัยรุ่นจะยังคงเป็นเด็กแต่สามารถนำเอาทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสัญลักษณ์มาใช้ในปฏิบัติการต่อสู้ต่อรองเพื่อจัดการกับปัญหาที่เผชิญในครอบครัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่นเดียวกับทุนทางสังคมที่แม่จะเห็นร่องรอยเพียงเล็กน้อยผ่าน “เครือข่ายทางสังคม” ที่ส่งผลให้การใช้ทุนทางวัฒนธรรม “หลักการแพทย์” มีความเข้มแข็งและหนักแน่นในปฏิบัติการเพื่อปกป้องรักษาลูกในครรภ์เอาไว้มากขึ้น และยังแสดงให้เห็นว่า

แม่วัยรุ่นจะยังมีอายุน้อยแต่ก็สามารถสร้างเครือข่ายของความสัมพันธ์ของตนเองได้โดยผ่านการทำงานเพื่อสังคม ถึงแม้ว่าขนาดของเครือข่ายความสัมพันธ์จะยังไม่กว้างมากนักด้วยความที่ยังเด็กอยู่ก็ตาม ปฏิบัติการโดยใช้ทุนดังกล่าวเหล่านี้เป็นข้อค้นพบที่คาดไม่ถึงว่าแม่วัยรุ่นซึ่งยังเป็นเด็กน้อยผู้ประสบปัญหาจะสามารถนำเอาทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสัญลักษณ์ตลอดจนถึงทุนทางสังคมมาใช้ในปฏิบัติการได้เป็นอย่างดี จนส่งผลให้มีศักยภาพในการต่อรองกับสมาชิกในครอบครัวเพื่อแก้ไขและก้าวข้ามปัญหาต่างๆ อันเกิดจากการกลายเป็นแม่ เพื่อการยอมรับและมีตัวตนในครอบครัวมากยิ่งขึ้น

## References

- Anusornteerakul, S., Sriseang, P., Chanvirata, S. and Piyawattanapong, W. (2013). *Phon karntangkhan khong marnda wairun.* (In Thai) [Pregnancy and birth outcomes among adolescent mothers. *Journal of nursing science and health*, 36(2), 46-56.
- Boonwanno, T. (2014). *Pierre Bourdieu kab khwamrunraeng cherng sanyalak: ramluk 12 pee haeng karncharkpai khong Pierre Bourdieu (1930-2002).* (In Thai) [Pierre Bourdieu and symbolic violence: Remember the 12 years of Pierre Bourdieu's death (1930-2002)]. *Vibhasa*, 7(8), 59-70.
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a theory of practice.* Cambridge: Cambridge University Press.
- \_\_\_\_\_. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education.* (pp. 241-258). New York: Greenwood.
- \_\_\_\_\_. (1990). *The logic of practice.* Stanford: Stanford University Press.
- \_\_\_\_\_. (2007). *Setthakit khong sapsin cherng sanyalak.* (In Thai) [Economy of symbolic property]. (Sangiampailsarnsuk, C. and Prachakul, N., Trans.). Bangkok: Kopfai.
- Buasri, T. (2013). *Cheewit khong po mae wairun nai laeng kosarng.* (In Thai) [Teen parents' lives in the construction sites]. Retrieved September 14, 2013, from <http://www.fblcthai.org/articles/42089752>
- Bureau of Reproductive, Department of Health, Ministry of Public Health. (2016). *Sathanakarn karnchareonpan nai wairun lae yaowachon pee 2558.* (In Thai) [Situation of reproductive health in teenagers and youth in 2015]. Retrieved October 8, 2016, from [rh.anamai.moph.go.th/more\\_news.php?cid=1&filename=index](http://rh.anamai.moph.go.th/more_news.php?cid=1&filename=index)

- Chaisetsampun, W. (2008). *Karntobtuan ngarwichai tarng karnpayabarn tee kiawkhong kab marndawairun langkhod nai pratedthai rawarng p.s.2538-2548*. (In Thai) [Review report of nursing research related to the postpartum adolescent mothers in Thailand during 1995-2005]. **Journal of Nursing and Education**, 1 (1), 44 -59.
- Chantavanich, S. (2011). **Titsadee sangkhomwittaya**. (In Thai) [Sociological theory]. 4<sup>th</sup> edition. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Chantavanich, S. and Yanyongkasemsuk, R. (2006). *Naew kid tang sangkomvitaya khong Pierre Bourdieu*. [The sociological concept of Pierre Bourdieu]. In Chantavanich, S. and Mitsomwang, S. (Eds.). **Ruam bot khwarm tang sangkomvitaya lae ma nutsaya vitaya pee 2549 nuang nai ohkart kasian ayu ratchakarn khong sartrajarn doctor Amara Pong sa pit**. (In Thai) [Included articles on sociology and anthropology in 2006 on the occasion of retirement of Prof. Dr. Amara Pongsapich]. (pp. 241-277). Bangkok: Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University.
- Ganjanapan, A. (2005). **Titsadee lae witheewittaya khong karn wichai wattanatham**. (In Thai) [Theory and methodology of the cultural research]. Bangkok: Amarin.
- Inthawong, J. (2009). **Karnsuksa khwamkidhen khong satree tee tangkhan kon wai an somkhuang tee mee to praden witheetampet lae petwithee**. (In Thai) [The opinion of pregnant girls towards gender and sexuality]. Master thesis in Women's Studies, College of Interdisciplinary Studies, Bangkok: Thammasat University.
- Jacobs, J. and Mollborn, S. (2012). Early motherhood and the disruption in significant attachments: Autonomy and reconnection as a response to separation and loss among African American and Latina teen mothers. **Journal of Gender & Society**, 26(6), 922-944.
- Jirawatgul, S., Rungreangkulkij, S., Jong-udomkarn, D., Sawangchareon, K., Anusornteerakul, S., Wattananukulkiat, S., Rujiraprasert, N., Kittiwatanapaisan, W., Muangpin, S., Kotanara, I., Kumdee, B., Yikusang, R. and Chareonwong, S. (2012). *Sathanakarn karntangkhan nai satree wairun: karnrabru khong wairun nai 7 changwat khong pratedthai*. (In Thai) [Situation of teenage pregnancy: Perception among adolescents in 7 Provinces of Thailand]. **Journal of Health Science**, 21(5), 865-877.
- Kaewjanta, N. (2012). *Phawa sumsao nai wairun tangkhan: patchai phonkratob lae karnpongkan*. (In Thai) [Depression in teenage pregnancy: Factors, affect and prevention]. **Journal of Nursing Science & Health**, 35(1), 83-90.
- Prasonphanthit, S. (2010). **Naew khwam kit habitus khong Pierre Bourdieu kab Titsadee tang ma nutsaya vitaya**. (in Thai) [Examining Pierre Bourdieu's concept of 'Habitus' and its contributions to anthropological theories]. Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organization).
- Puttapitukpol, S. (2004). *Prasobkarn cheewit marndawairun tee mai dai warnghaen karntangkhan: Karnsuksa cherng prakotkarnwittaya*. (In Thai) [The experiences of teen mothers with unplanned pregnancy: Phenomenology study]. **Journal of Nursing Science**, 1(1), 54-63.
- Seeda, K. (2010). **Khrobkhrua wairun chonnabot isan nai yuk lokaphiwat**. (In Thai) [Adolescent family of rural Isan in the globalization]. Master thesis in Development Sociology, Graduate School, Khon Kaen University.
- Swartz, D. (1997). **Culture and power: The sociology of Pierre Bourdieu**. Chicago: University of Chicago.
- World Health Organization. (2013). **Maternal, newborn, child and adolescent health**. Retrieved November 20, 2013, from [http://www.who.int/maternal-child/topics/maternal/adolescent-pregnancy/...](http://www.who.int/maternal-child/topics/maternal/adolescent-pregnancy/)
- Yakasem, P. and Chaiyasung, P. (2014). *Prasobkarn karnpen mae khong wairun*. (In Thai) [Experiences in becoming a teenage mother]. **Journal of Health Science Research**, 8(1), 28-34.
- Yodnakhornchong, P. (2009). *Mae wairun cheewitkhom bon sentarng tee mai dai luak*. (In Thai) [Teenage mother: Bitter life on the path not chosen]. **Sarakadee**, 24(279), 112-117.

### Interview

- Ann. (Pseudonym). (2015, January 15). **Interview**. Teen mother in Khon Kaen.
- Bo. (Pseudonym). (2015, June 15). **Interview**. Teen mother in Khon Kaen.
- Cake. (Pseudonym). (2015, January 17). **Interview**. Teen mother in Khon Kaen.
- Koy. (Pseudonym). (2015, February 3). **Interview**. Teen mother in Khon Kaen.
- Min. (Pseudonym). (2015, August 23). **Interview**. Teen mother in Khon Kaen.
- Ped. (Pseudonym). (2015, October 12). **Interview**. Teen mother in Khon Kaen.
- Ung. (Pseudonym). (2015, September 4). **Interview**. Teen mother in Khon Kaen.
- Wan. (Pseudonym). (2015, May 10). **Interview**. Teen mother in Khon Kaen.

